

ਛੇ ਬਿੰਦੀਆਂ

ਲੂਈ ਬ੍ਰੇਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ

ਜੇਨ ਬਾਏਰੇਂਟ, ਚਿੱਤਰ : ਬੋਰਿਸ ਕੁਲੀਕੋਵ,

ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ : ਡਾ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਬੋਜ, ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ

ਲੂਈ ਬ੍ਰੇਲ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਚਲੀ ਗਈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਚੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਲਈ ਬਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਵਰਨਮਾਲਾ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਪੇਟਿਆਂ ਨਾਲ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੰਨੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਨੇਤਰਹੀਣ ਲੋਕ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜੇਨ ਬਾਏਰੋਂਟ ਅਤੇ ਬੋਰਿਸ ਕੁਲੀਕੋਵ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਰਨ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਖਾਇਆ।

ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ।

"We, the blind, are as indebted to Louis Braille as mankind is to Gutenberg." -Helen Keller

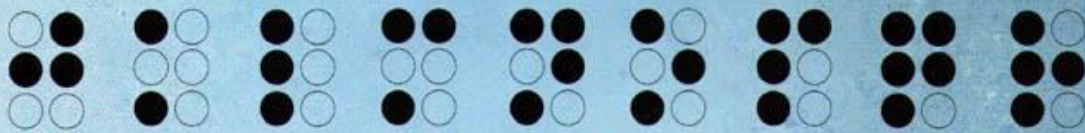
“ਅਸੀਂ ਨੇਤਰਹੀਣ ਲੂਈ ਬ੍ਰੇਲ ਦੇ ਓਨੇ ਹੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ,
ਜਿੰਨੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਗੁਟੇਨਬਰਗ ਦੀ ਹੈ .”- ਹੇਲੇਨ ਕੇਲਰ

THE BRAILLE ALPHABET

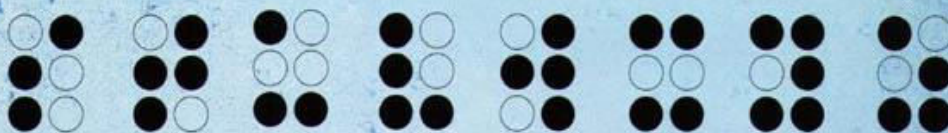
ਬ੍ਰੇਲ ਲਿਪੀ

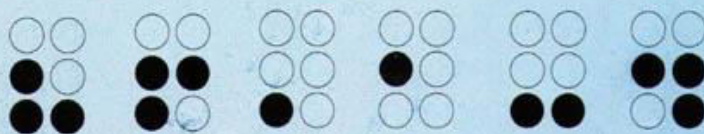
a b c d e f g h i

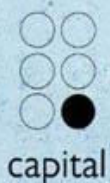
j k l m n o p q r

s t u v w x y z

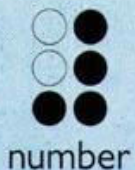
? ! ' , - .

capital

The capital sign placed before a letter makes it a capital letter.

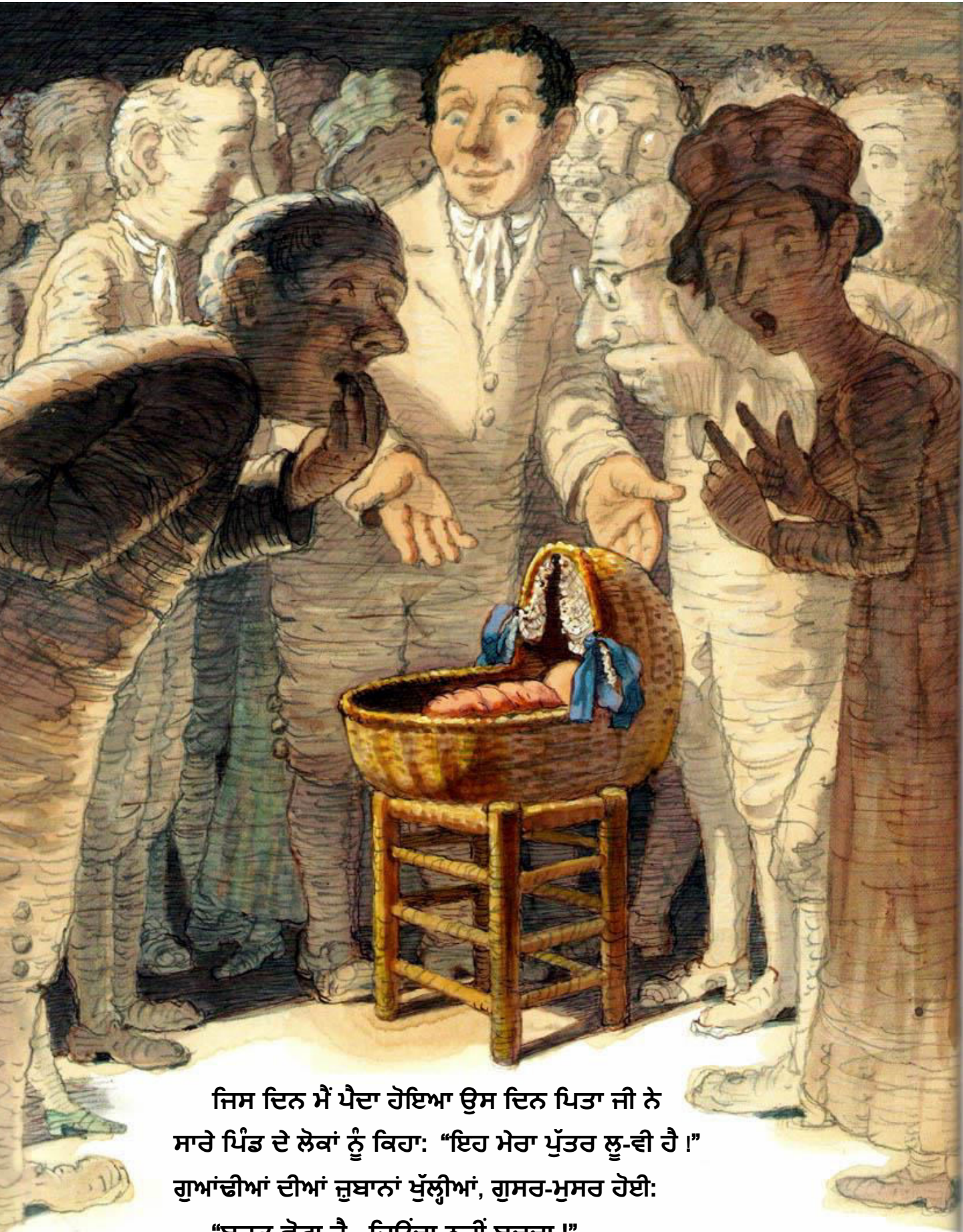
ਅੱਖਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ “ਕੈਪੀਟਲ ਚਿੰਨ੍ਹ” ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਪੀਟਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

number

The number sign placed before the letters a–j makes the numbers 1–9 and 0.

a-j ਅੱਖਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ “ਅੰਕ ਚਿੰਨ੍ਹ” ਉਸ ਨੂੰ 1-9 ਅਤੇ 0 ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਿਨ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ
ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: “ਇਹ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਲੂ-ਵੀ ਹੈ!”
ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ, ਗੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਹੋਈ:
“ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੈ, ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ!”

ਪਰ ਮੈਂ ਜਿਉਂਦਾ ਰਿਹਾ । ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀਆਂ ਸਨ । ਮਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਚਿਹਰਾ, ਮੇਰੇ ਪੰਘੂੜੇ ਵਿੱਚ ਝੂਲਦੀ ਝਾਲਰ , ਖਾਣੇ ਦੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਡਬਲ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਆਕਾਰ । ਮੈਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਸੀ ।

ਹੌਲੇ-ਹੌਲੇ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ- ਬਿਲਕੁਲ ਤੰਦਰੁਸਤ ਅਤੇ ਬਲਵਾਨ .

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਚੌੜੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਬੇਕਰ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੁਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਗਾ ਪਾਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਹੱਥ ਹਿਲਾਉਂਦੇ .
“ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ ਹੈ !” ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ .

“ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵੀ ,” ਮੇਰੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਯਾਦ ਸੀ । ਮੈਂ ਭੈਣ ਦੀ ਟੇਕਰੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਆਂਡਿਆਂ ਅਤੇ ਦਰਖਤ 'ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਣ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

ਮੈਂ ਜੋ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਦਾ – ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਰ ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

ਪਰ ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਰਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ।

ਲੋਕ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸੰਜੇ (ਜੀਨ) ਬਣਵਾਉਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ,

ਜਾਂ ਫਿਰ ਚਮੜੇ ਦੀ ਲਗਾਮ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਦੂ ਸੀ- ਉਹ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਚਮੜੇ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਲਾਇਮ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗੀ ਲਗਾਮ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ।

ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਰਗਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੰਦ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦਾ

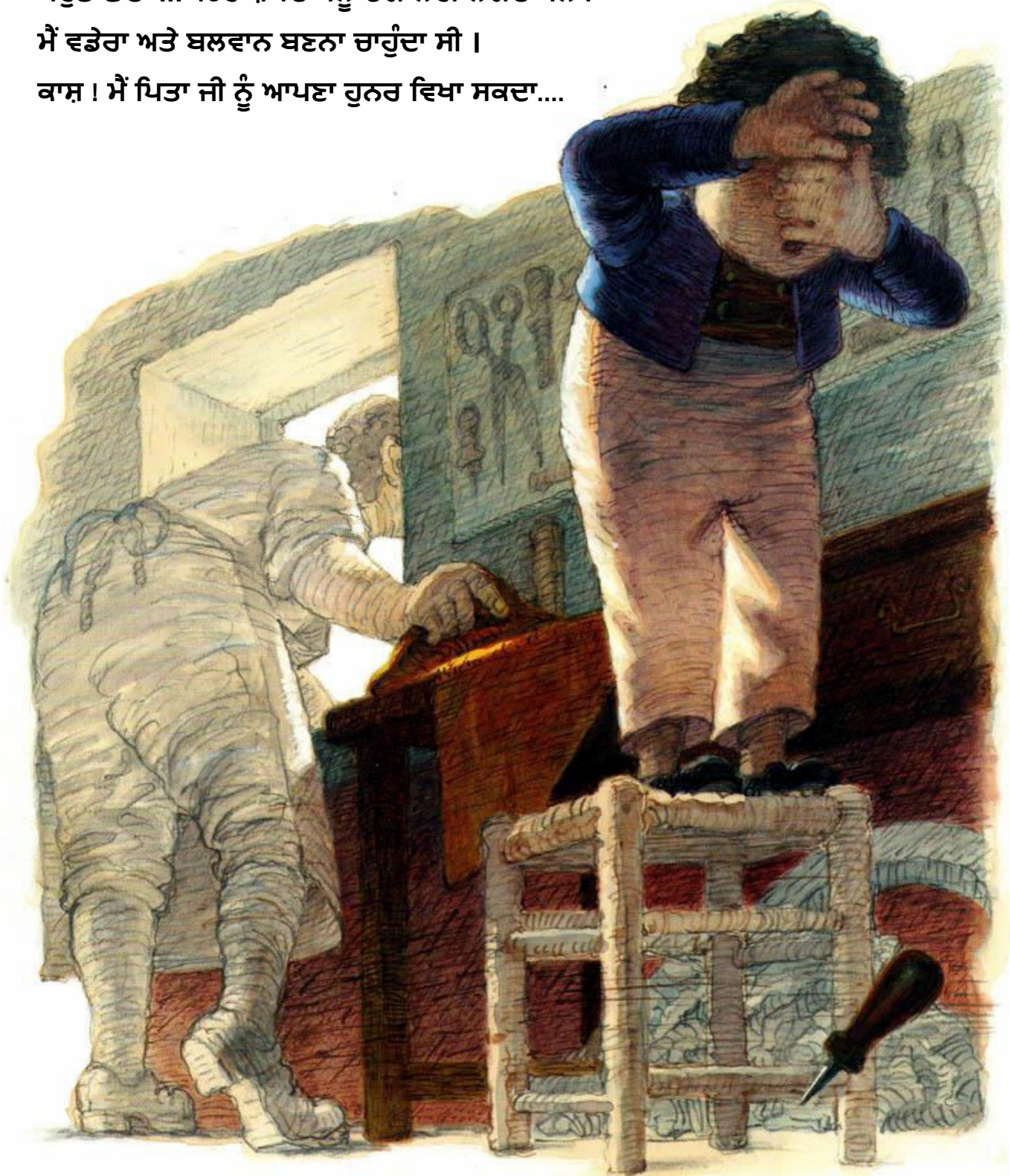
ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਝਿੜਕਦੇ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ, “ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਛੂਹੋ !”

ਫਿਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਂਦੇ: “ਲੂਈ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਹੋ, ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਤਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰੋ” ।

ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ... ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ਸਨ !

ਮੈਂ ਵਡੇਰਾ ਅਤੇ ਬਲਵਾਨ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

ਕਾਸ਼ ! ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੁਨਰ ਵਿਖਾ ਸਕਦਾ....

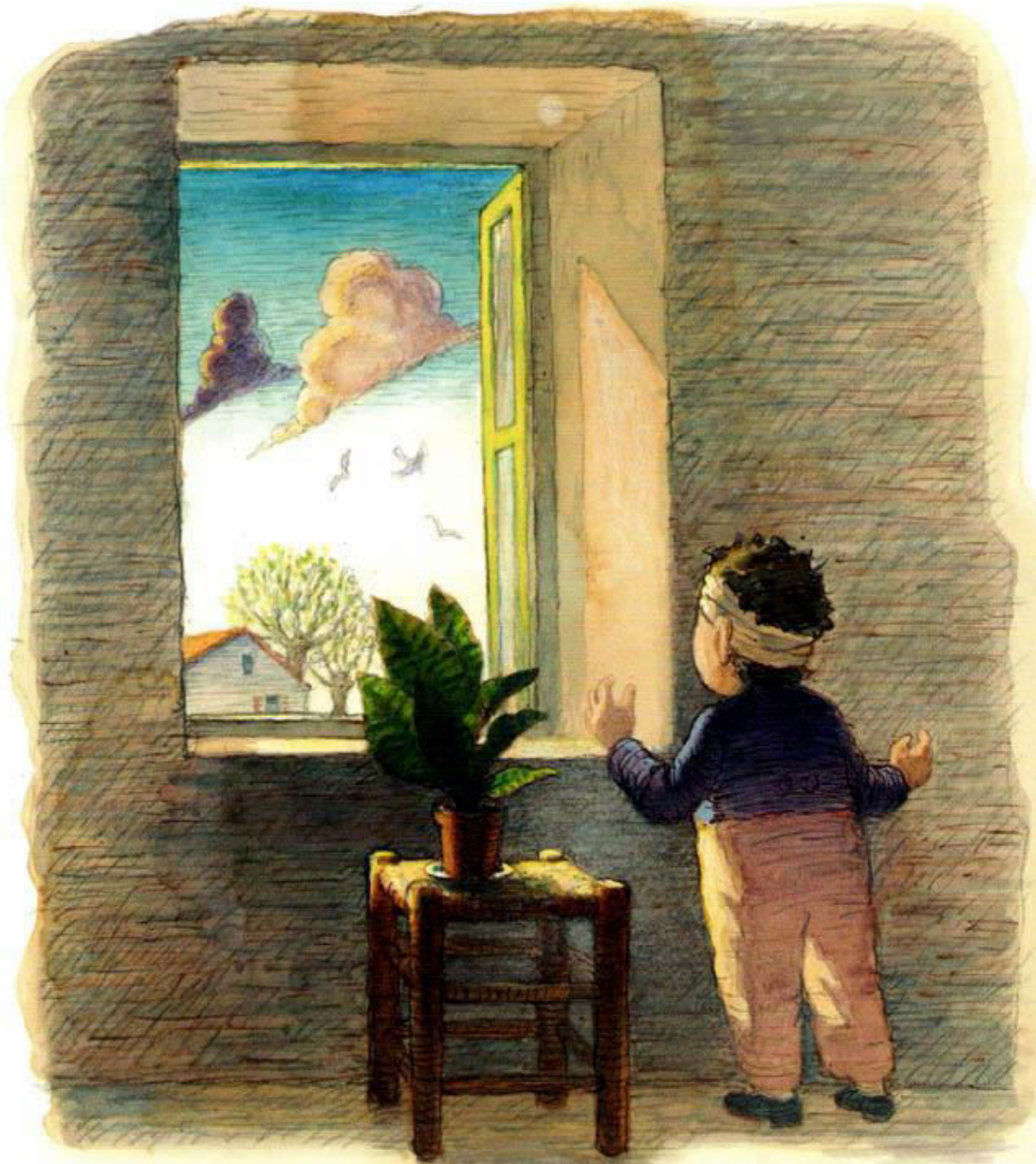

ਚਮੜਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮੁਲਾਇਮ ਸੀ । ਆਰ ਬਹੁਤ ਨੁਕੀਲੀ ਸੀ ।

ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ੇਰ ਮਚਾਉਣਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ -

“ਪਾਪਾ! ਪਾਪਾ!!! ਪਾ ਪਾ”

ਉਸ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬਦਲ ਗਈ ।
ਇੱਕ ਨਰਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ।
ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੁਣਨਾ ਪਿਆ “ਛੁਹਣਾ ਨਾ !”

ਪਰ ਪੱਟੀ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਖ਼ਾਰਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ !
ਮੇਰੇ ਹੱਥ, ਦਰਖ਼ਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਸਨ ।
ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ।
ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਬੀਅਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ – ਪਰ ਮੈਂ ਇਹੀ ਕੀਤਾ ।
ਖ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ਼, ਬਿਮਾਰੀ ਦੂਜੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਫੈਲ ਗਈ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ

... ਹਨੇਰਾ ਛਾ ਗਿਆ – ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਦਰਖਤ, ਨਾ ਚਿੜੀਆਂ, ਨਾ ਚਿਹਰਾ, ਨਾ ਝਾਲਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਡਬਲਰੋਟੀ ।

ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ।

ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਗੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ : “ਵਿਚਾਰਾ ਲੂਈ ਬੋਲ !
ਕਿੰਨਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਬੱਚਾ ਸੀ,
ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ?”

ਮੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੁਣ ਕਾਲੀ, ਹਨੇਰੀ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਭਰੀ ਸੀ ।
ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੇਲੇ-ਹੇਲੇ ਚੱਲਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮੈਂ ਕੁਰਸੀਆਂ,
ਦਿਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦਾ ਸੀ ।
ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਦਰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ।
“ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਸੂਰਜ ?” ਮੈਂ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਿਆ ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਸੂਰਜ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ।
ਫਿਰ ਮੈਂ ਖਿੜਕੀ ਕੋਲ ਬੈਠਦਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਮੈਂ ਨਹੀਂ
ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ।

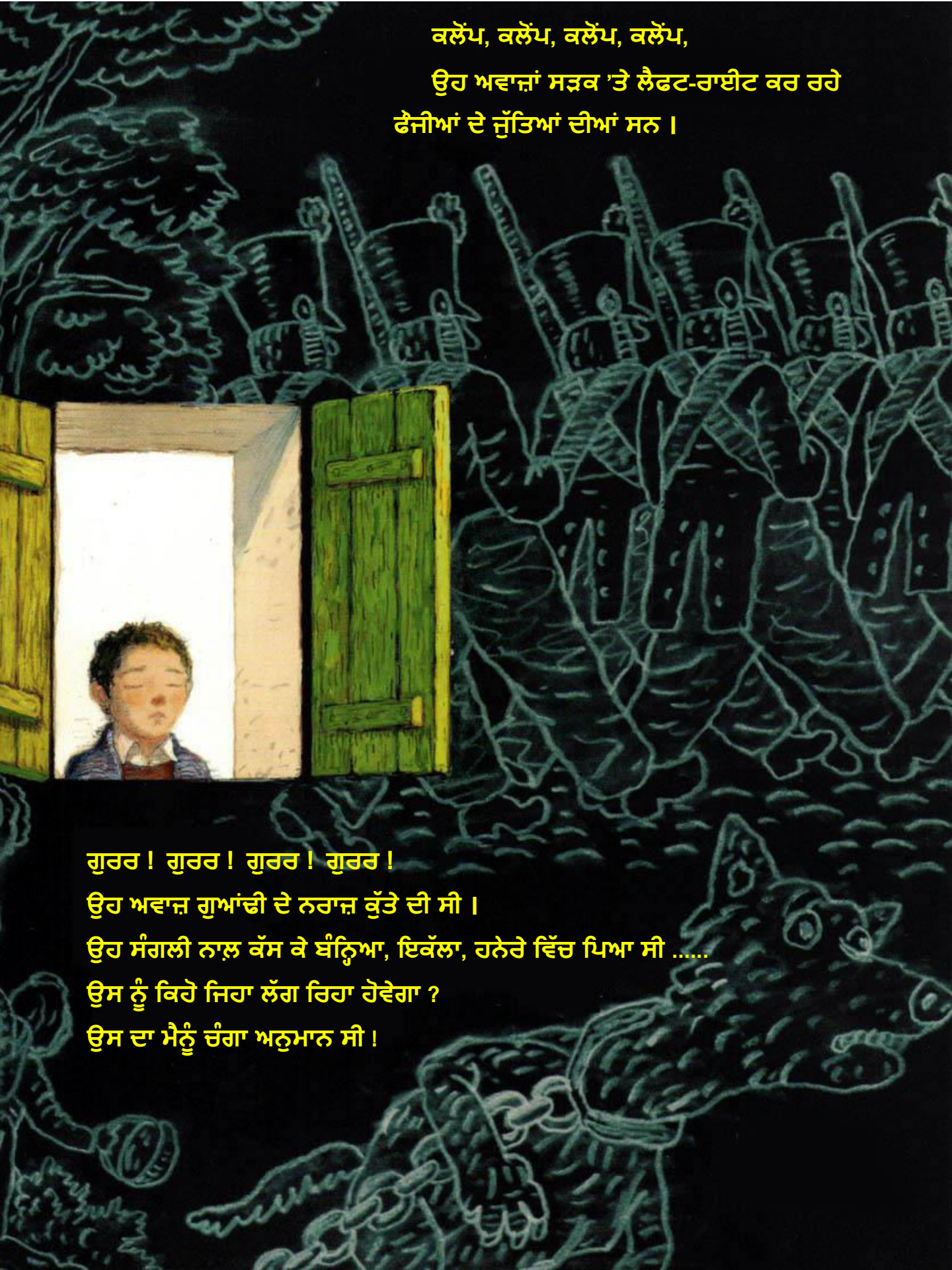
ਟਣ-ਟਣ !, ਠੱਕ-ਠੱਕ ! ਪਿਸ-ਪਿਸ !

ਇਹ ਅਵਾਜ਼ਾਂ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਆ
ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।

ਫਰ ! ਫਰ ! ਸਰ ! ਸਰ !

ਇਹ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਸਕਰਟ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾ ਰਹੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕਲੋਪ, ਕਲੋਪ, ਕਲੋਪ, ਕਲੋਪ,
ਉਹ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਸੜਕ 'ਤੇ ਲੈਫਟ-ਰਾਈਟ ਕਰ ਰਹੇ
ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਜੁੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ।

ਗੁਰਰ ! ਗੁਰਰ ! ਗੁਰਰ ! ਗੁਰਰ !
ਉਹ ਅਵਾਜ਼ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇ ਨਰਾਜ਼ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਸੀ ।
ਉਹ ਸੰਗਲੀ ਨਾਲ ਕੱਸ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ, ਇਕੱਲਾ, ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਸੀ
ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ?
ਉਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਅਨੁਮਾਨ ਸੀ !

ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ।
ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਸੋਟੀ ਬਣਾਈ ।
ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੈਂ ਸੋਟੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ।
ਉਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਖੜਾਕ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕੁਝ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ।
ਮੈਂ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਦੂਰੀ ਨੂੰ
ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਗਿਣਦਾ ।
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦਮ ਗਿਣ ਕੇ ਮੈਂ --
ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਬਾਗ਼, ਕੁਕੜੀਆਂ ਦੇ ਖੁੱਡੇ,
ਡਬਲਰੇਟੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ, ਆਟਾ-ਚੱਕੀ
ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੀ
ਦੂਰੀ ਪਤਾ ਕਰਦਾ ।

ਭਰਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੀਟੀ ਵਜਾਉਣਾ ਸਿਖਾਇਆ :
 ਵ੍ਰੀਈਈਈ, ਵ੍ਰੀਈਈਈ, ਵ੍ਰੀਈਈਈ, ਵ੍ਰੀਈਈਈ,
 ਫਿਰ ਉਹ ਗੂੰਜਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ
 ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦੀ ।

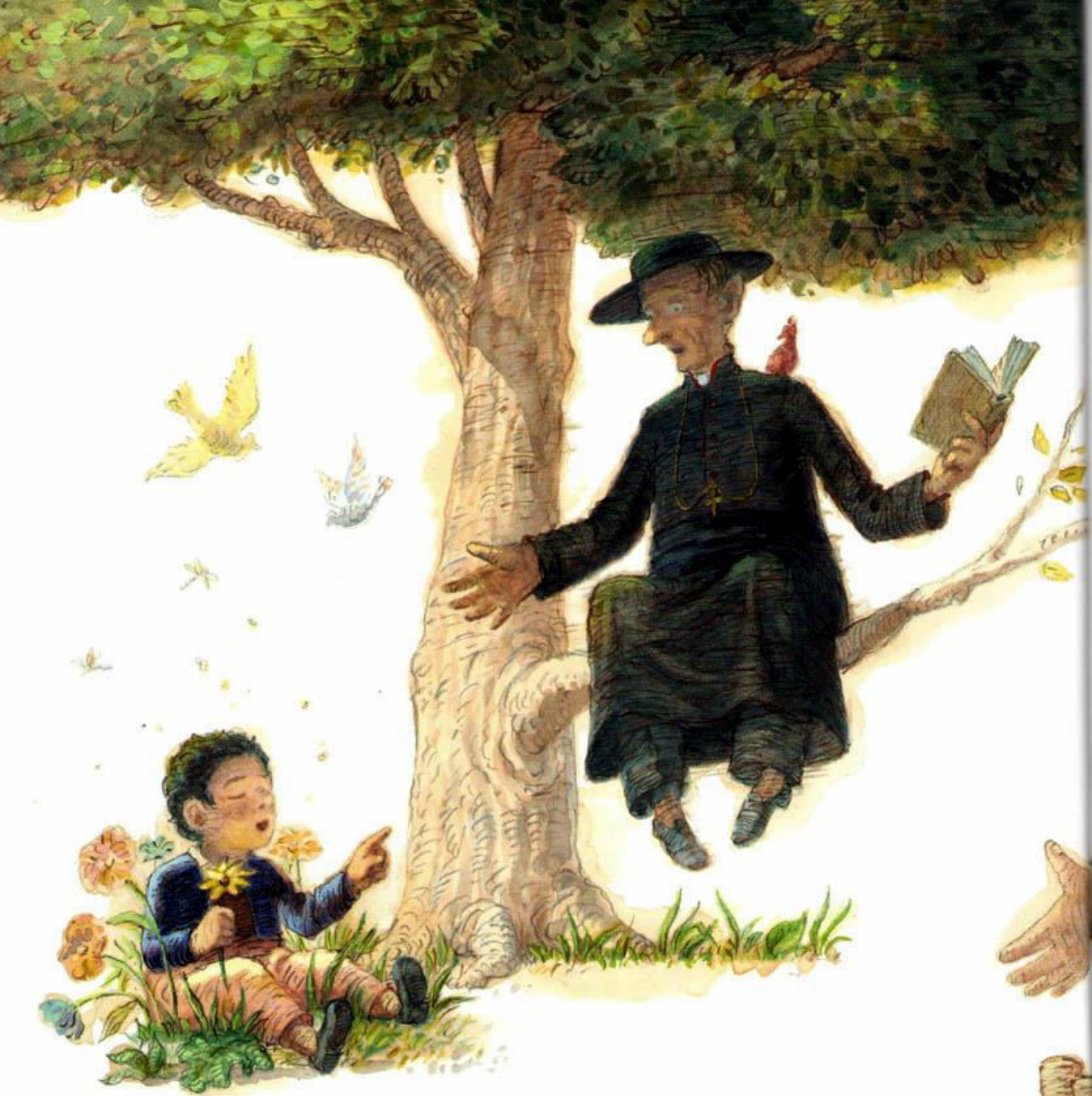

ਭੈਣ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਟ੍ਰਾ ਦਾ ਅੱਖਰ ਬਣਾਇਆ ।
 ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਚਮੜੇ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਨਾਲ ਅੱਖਰ ਬਣਾਏ ।
 ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਪਟੜੇ 'ਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ
 ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਗੋਲ ਸਿਰਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪਿੰਨਾਂ ਠੇਕੀਆਂ --
 ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਪਛਾਣ ਸਕਾਂ ।

ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ 'ਡੋਮੀਨੋ' ਖੇਡਦਾ ।
 ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀਆਂ ਗਿਣਦਾ ।

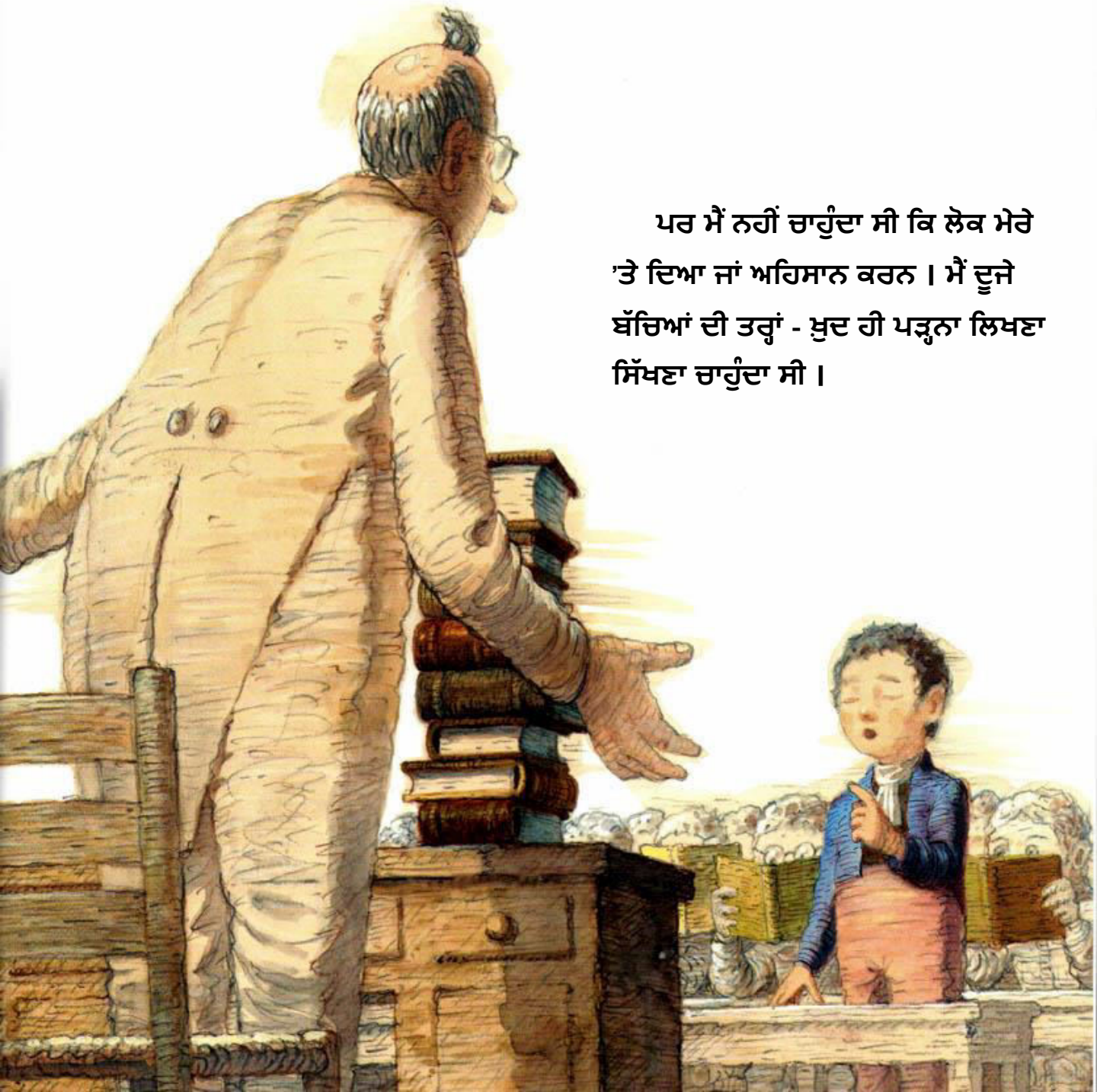

ਚਰਚ ਦੇ ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਛਿੱਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ, ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ।
ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਘ ਕੇ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਤੋਂ ਪਛਾਣਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ।
ਉਹ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬਾਈਬਲ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ,
ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ।
“ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਨੇਤਰਹੀਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ ?” ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ ।
“ਨਹੀਂ ਲੂਈ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ।”

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਕੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵੀ ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਜਦ ਬੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਨੰਬਰ ਲਿਖਦੇ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪਾਠ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਤਦ ਮੈਂ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਅਤੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ।

“ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਨੇਤਰਹੀਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ?” ਮੈਂ ਫਿਰ ਪੁਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ ਲੁਈ,” ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ।”

ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਦਿਆ ਜਾਂ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰਨ। ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ - ਖੁਦ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

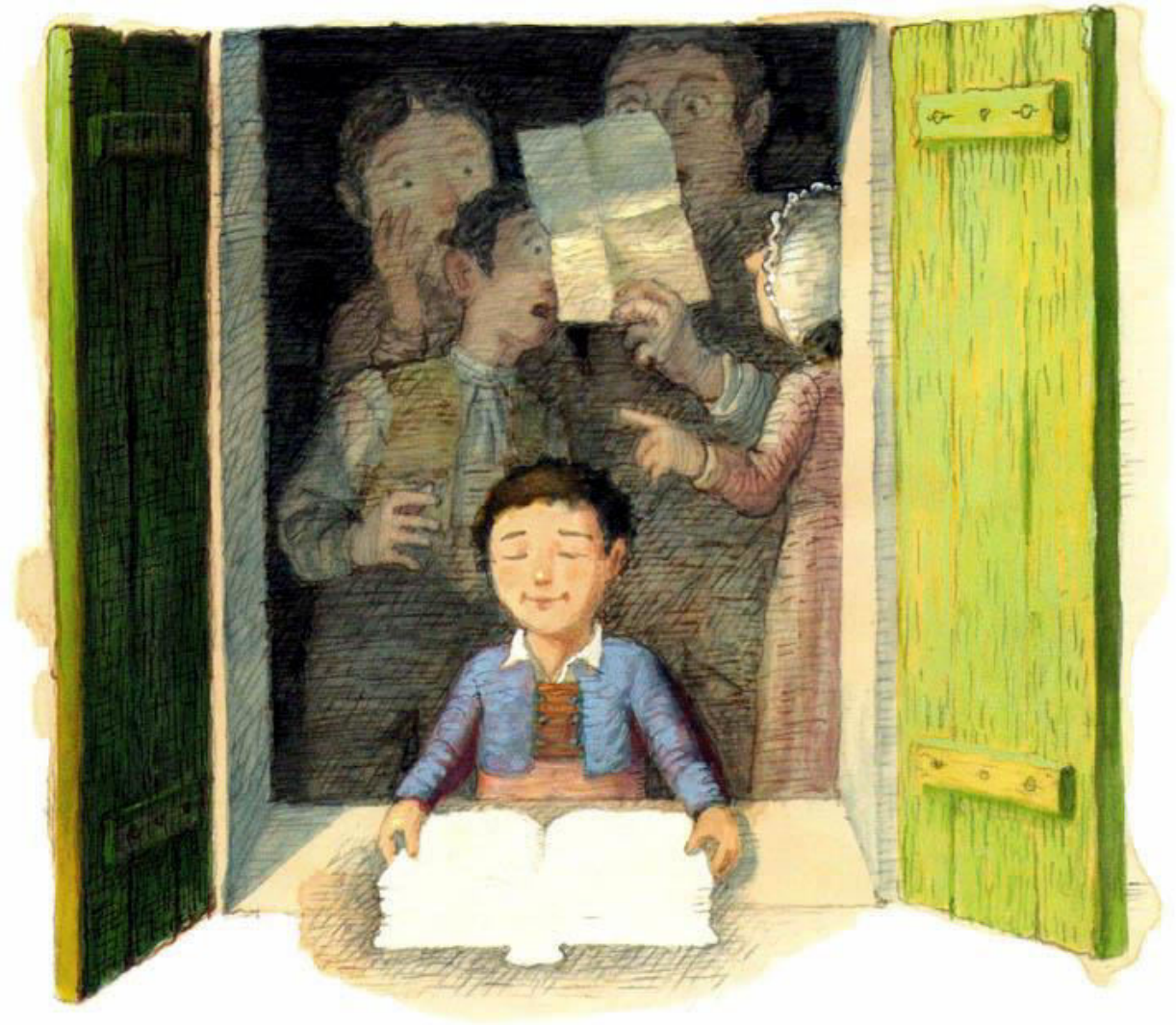
ਨੇੜੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ।
ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਰਾਯਲ ਸਕੂਲ ਫਾਰ ਦ ਬਲਾਈਂਡ' ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ -
ਕੀ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ?
ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਆਇਆ, "ਲੂਈ, ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਹੈ !"

“ਪਾਦਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਨੇਤਰਹੀਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਹਨ !” ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ।

“ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਕੇਵਲ ਦਸ ਸਾਲ ਦਾ ਹੈਂ !” ਮਾਂ ਨੇ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ।

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਉੱਥੇ ਰਹੋਗੇ ?” ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ।

“ਪੈਰਿਸ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਦੂਰ !” ਭੈਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਚੇਤ ਕੀਤਾ ।

ਭਲਾ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝਾਂਵਾਂ ? ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ “ਵਿਚਾਰਾ, ਲੂਈ ਬ੍ਰੇਲ” ਬਣਿਆ ਰਹਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੋਹੇ ਦੀ ਸੰਗਲੀ ਨਾਲ ਕੱਸ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ- ਪਿਛਲੱਗ ਬਣਿਆ ਰਹਾਂਗਾ ।

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ” ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,
“ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ ।”

ਮੈਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਪੈਰਿਸ ਦਾ ਰਾਜਲ ਸਕੂਲ ਕੋਈ ਰਾਜ ਮਹੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ।
 ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ।
 ਮੇਰਾ ਸਖਤ ਪਲੰਘ ਇੱਕ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਸਿੱਲ੍ਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ ।
 ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਵਰਦੀ ਮੈਨੂੰ ਚੁਭਦੀ ਸੀ । ਖਾਣਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਅਤੇ ਠੰਢਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ।
 ਅਧਿਆਪਕ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਨ । ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਚਿੜਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ।
 ਉੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ।

ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ । ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਇਸ ਲਈ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਪੁਰਾਣੀ ਉੱਲੀ ਵਾਲੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਨੇਤਰਹੀਣ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਨ ।

“ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ,” ਮੇਰੇ ਦੇਸਤ ਗੋਬੀਅਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ।

“ਫਿਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ,” ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਬਲਾਇੰਡ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਬਿਲਕੁਲ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਰਗੀ ਹੀ ਸੀ ।
 ਅਸੀਂ ਚੁਪਚਾਪ ਬੈਠੇ ਕੇਵਲ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਸੀ ।
 ਅਸੀਂ ਸੰਗੀਤ ਵੀ ਸਿੱਖਦੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਚੱਪਲਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਸਿੱਖਦੇ ।
 ਪਿਆਨੇ ਦੇ ਬਟਨ ਦਬਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੱਪੜੇ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਕੱਟਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ
 ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਸੁਫ਼ਨੇ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ।

ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਪੂਰਾ ਮਨ ਲਗਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ । ਅੰਤ ਵਿੱਚ

..... ਉਹ ਦਿਨ ਆਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਉਡੀਕ ਸੀ ।

ਇੱਕ ਗਾਈਡ ਮੈਨੂੰ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ ।

“ਇੱਥੇ ਬੈਠੋ, ” ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ।

ਫਿਰ ਪੰਨੇ ਪਲਟਣ, ਰਗੜਨ ਅਤੇ ਘੁਰ ਘੁਰ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ ।

ਫਿਰ ਕੁਝ ਡਿੱਗਣ ਸੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ।

“ਵੇਖੋ, ਇਹ ਰੂਹਾਂ, ” ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

“ਇਹਨਾਂ ਉਭਰੇ ਹੋਏ ਅੱਖਰਾਂ ’ਤੇ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲ ਚਲਾਓ ।

ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ ।

ਮੈਂ ਹਰੇਕ ਉਭਰੇ ਹੋਏ ਅੱਖਰ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ’ਤੇ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲ ਫੇਰੀ ।

ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਘਰੇ ਸਟ੍ਰਾ ਅਤੇ ਚਮੜੇ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

ਪਰ ਮੇਰੇ ਦੇ ਬਣੇ ਅੱਖਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਸਨ ! ਇੱਕ ਵਾਕ ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਧਾ ਪੰਨਾ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਇੱਕ-ਦੋ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਪੰਨਾ ਪਲਟਣਾ ਪਿਆ । ਅੱਗੇ ਦੇ ਪੰਨੇ ਹੋਰ ਸਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਿਤਾਬ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ।

“ਕੀ ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਹੈ ?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ।

“ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ,” ਗਾਈਡ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਪਰ ਉਹ ਇਸੇ ਵਰਗੀਆਂ ਹਨ ।”

ਉੱਥੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੀ ਹਥੇਲੀ ਜਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਸੀ ।

ਇੱਕ ਵਾਕ ਅੱਧਾ ਪੰਨਾ ਘੇਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਹੋਕਾ ਲਿਆ । ਉਸ ਵਰਗੀਆਂ ਸੌ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੀ ਮੈਂ ਕੁਝ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਾਂਗਾ ?

ਉਸ ਰਾਤ ਮੈਂ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ, ਮੈਂ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਲੇਟਿਆ ਰਿਹਾ । ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਯਾਦ ਸਤਾਉਣ ਲੱਗੀ । ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆਈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਫਨੇ ਵਿੱਚ ਗੁਆਂਢੀ ਦਾ ਨਰਾਜ਼ ਕੁੱਤਾ ਆਪਣੀ ਸੰਗਲੀ ਤੇੜਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਆਇਆ, ਉਹ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਚੱਟਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤਕ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਰਿਹਾ ।

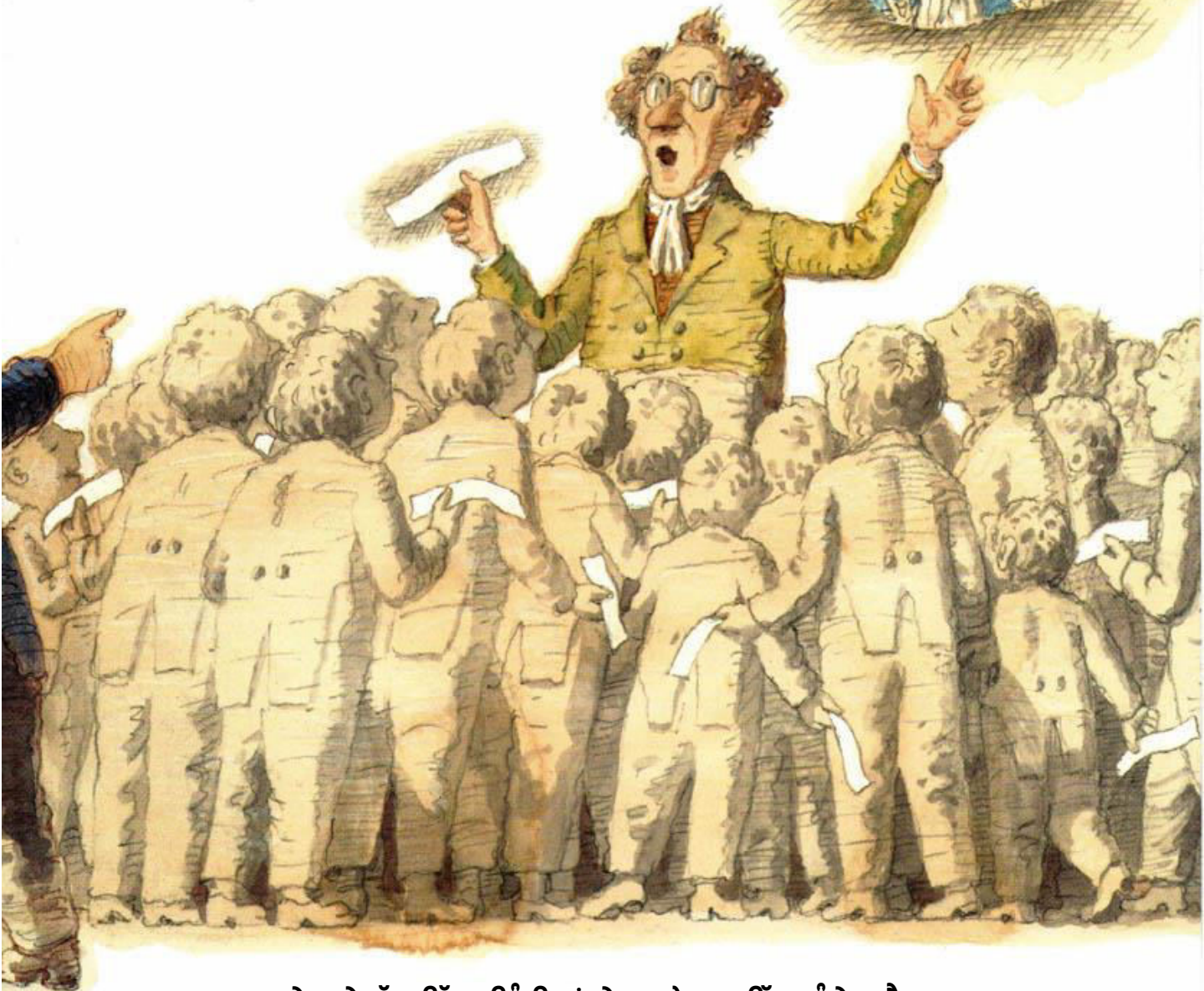
“ਲੂਈ ! ਲੂਈ !” ਜਲਦੀ ਉਠੋ !”

ਗੋਬੀਅਲ ਹਿਲਾ-ਹਿਲਾ ਕੇ ਉਠਾਇਆ । ਸਵੇਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ।

“ਰੈਡਮਾਸਟਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ । ਜਲਦੀ ਚੱਲੋ !”

ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ।

ਡਾ. ਪਿਗਨੀਅਰ ਬੋਲਿਆ; “ਇੱਕ ਫ੍ਰੈਂਚ ਫ਼ੌਜੀ ਕਪਤਾਨ ਨੇ, ਗੁਪਤ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸੰਕੇਤ ਲਿਪੀ ਈਜਾਦ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਕੇਤ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਛੂਹ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਸੰਕੇਤ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇੱਥੇ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ।

“ਹਰੇਕ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ‘ਬਿੰਦੀਆਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ’ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ, ”
ਰੈਡਮਾਸਟਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ।

“ਹਰੇਕ ਨਮੂਨਾ ਇੱਕ ਧੁਨੀ ਲਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ‘ਐ’ ਜਾਂ ‘ਇਨ’ ਜਾਂ ‘ਚ’ ਲਈ ।”

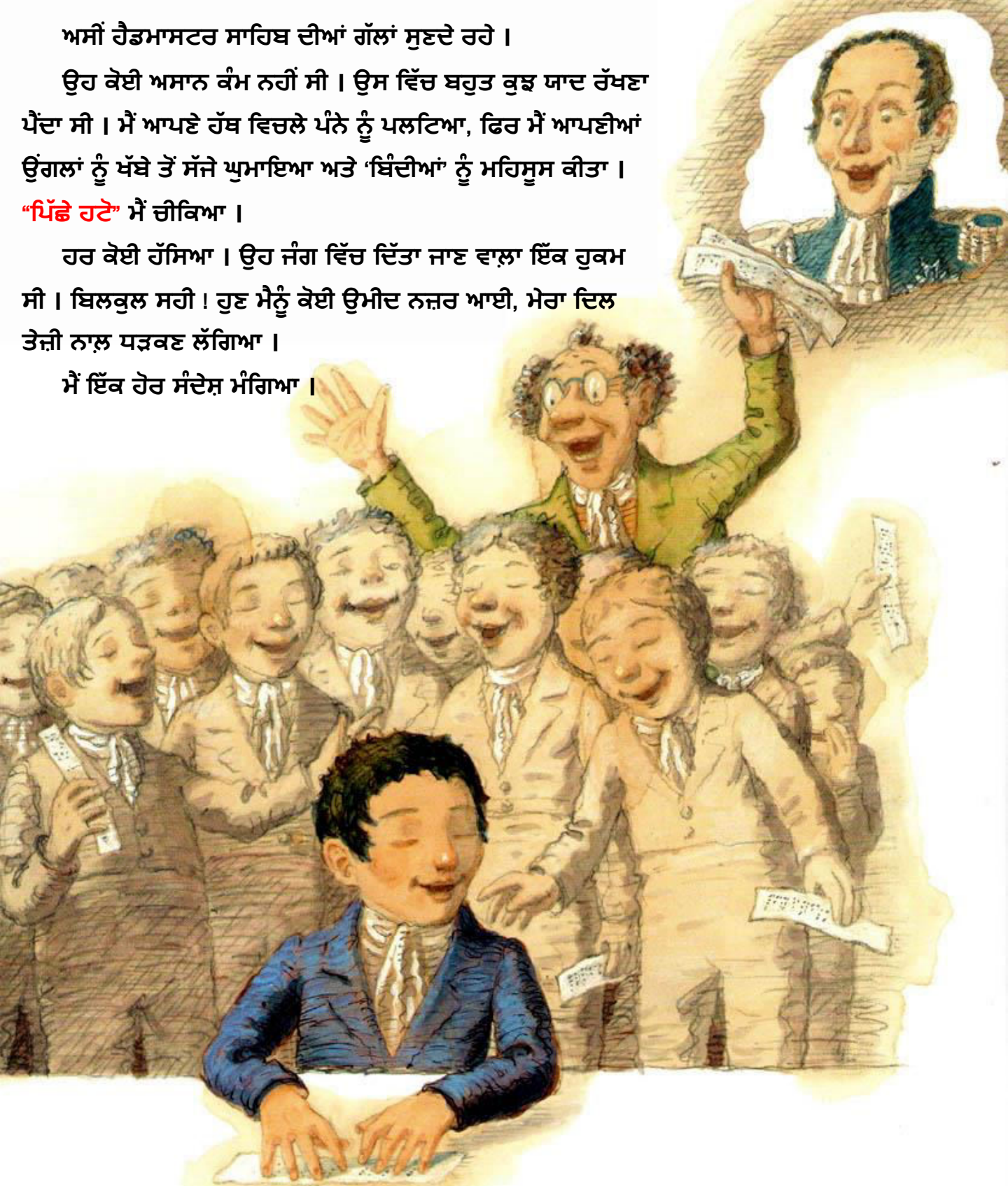
ਅਸੀਂ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ ।

ਉਹ ਕੋਈ ਅਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚਲੇ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਪਲਟਿਆ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਘੁਮਾਇਆ ਅਤੇ 'ਬਿੰਦੀਆਂ' ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ।

“ਪਿੱਛੇ ਹਟੋ” ਮੈਂ ਚੀਕਿਆ ।

ਹਰ ਕੋਈ ਹੱਸਿਆ । ਉਹ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਹੁਕਮ ਸੀ । ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ! ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਜ਼ਰ ਆਈ, ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਧੜਕਣ ਲੱਗਿਆ ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਦੇਸ਼ ਮੰਗਿਆ ।

ਮੈਂ ਫਿਰ 'ਬਿੰਦੀਆਂ' ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਕੀਤਾ । **“ਸਪਲਾਈ, ਸਵੇਰੇ ਆਏਗੀ ।”**

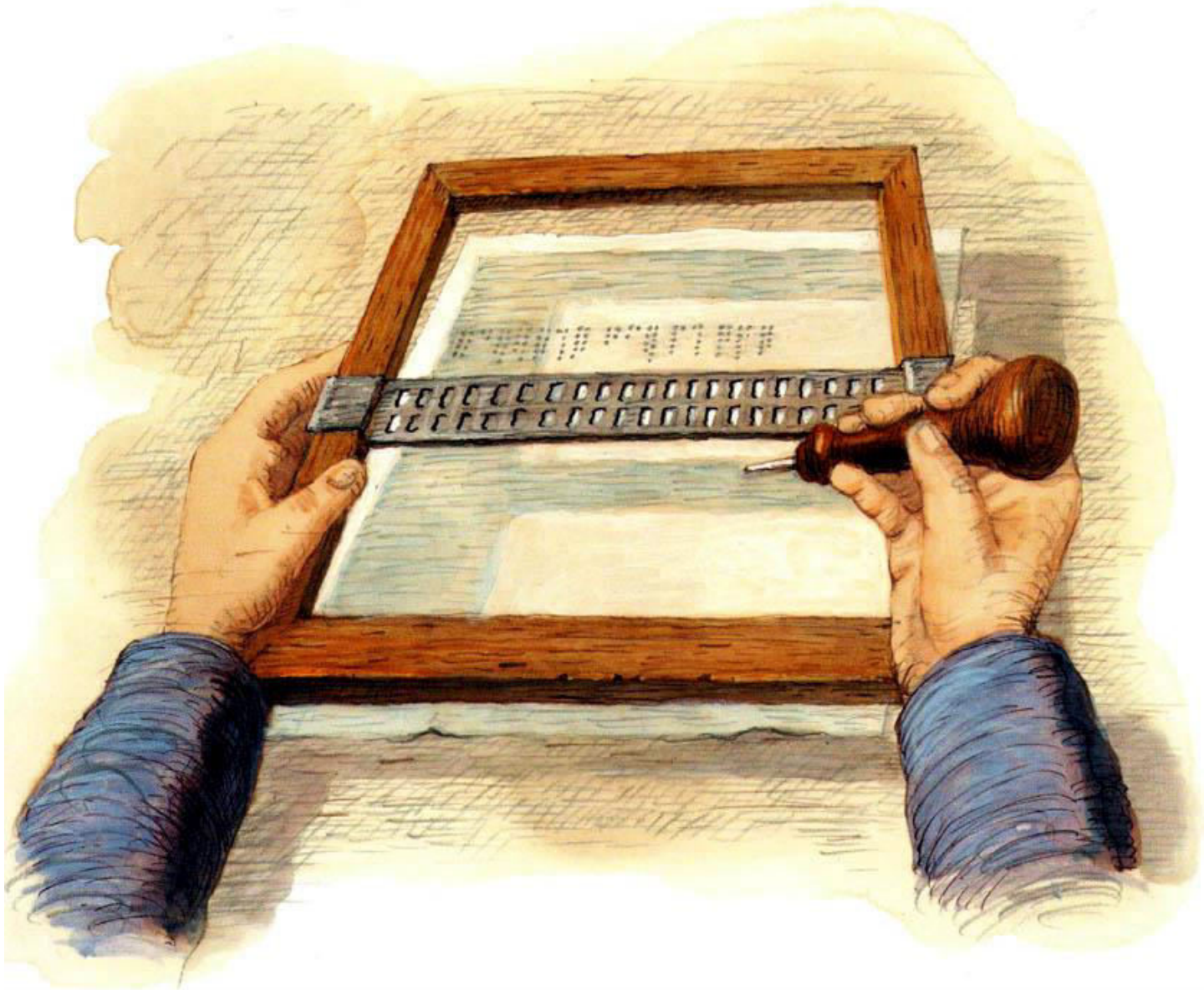
“ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ,” ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਚੀਕੇ ।

ਫਿਰ ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਛੂਹ ਕੇ ਪੜ੍ਹੇ ।

“ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ।

ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਲੇਟ ਅਤੇ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਚੋਖਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਧਾਤ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁਰਾਖਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਪੱਟੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ । “ਇਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖੋ, ” ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ।

“ਹੁਣ ਇਹ ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਸਲਾਈ (ਸਟਾਈਲਸ) ਲਓ ਪਰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣਾ ! ”

ਉਹ ਤਿੱਖਾ ਐਜ਼ਾਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੇ ਸੂਏ ਵਰਗਾ ਸੀ ।

ਉਸ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਮੈਂ ਸਹਿਮਿਆ ।

“ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੰਚ ਕਰੋ, ” ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ 'ਬਿੰਦੀਆਂ' ਦੇ ਕੁਝ ਕਠਿਨ ਅਤੇ ਜਟਿਲ ਨਮੂਨੇ ਬਣਾਏ ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਪਲਟਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਫਿਰ 'ਬਿੰਦੀਆਂ' ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ।

ਮੈਂ ਕਈ ਹਫ਼ਤੇ ਜਮ ਕੇ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ।

ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਬਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ।

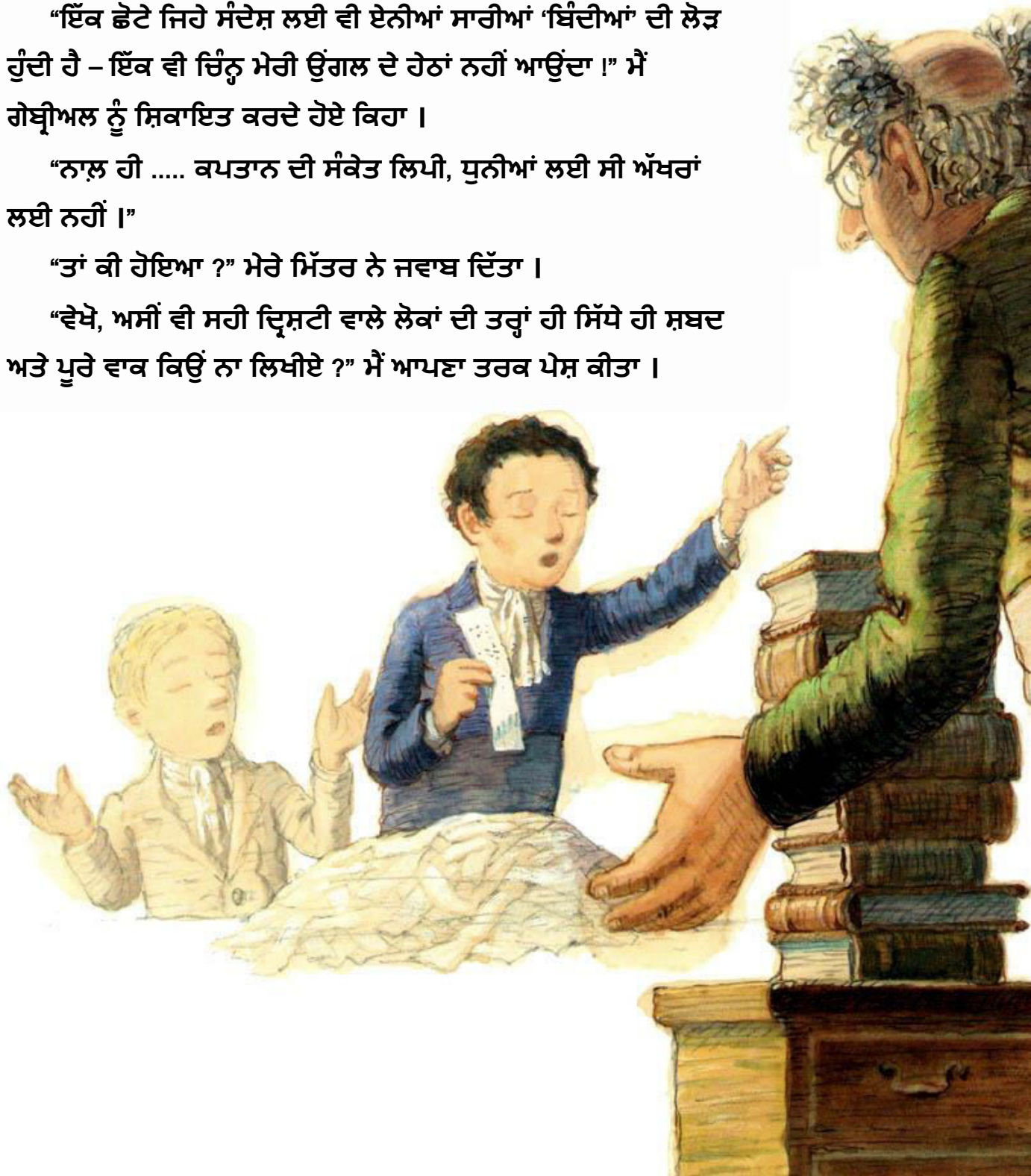
ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਲਈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸੀ ? ਸੰਕੇਤ ਲਈ ਲਿਪੀ ਇੰਨੀ ਕਠਿਨ ਸੀ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ।

“ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਲਈ ਵੀ ਏਨੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ‘ਬਿੰਦੀਆਂ’ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ – ਇੱਕ ਵੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੇਰੀ ਉਂਗਲ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ !” ਮੈਂ ਗੋਬੀਅਲ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ।

“ਨਾਲ ਹੀ ਕਪਤਾਨ ਦੀ ਸੰਕੇਤ ਲਿਪੀ, ਧੁਨੀਆਂ ਲਈ ਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ।”

“ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ?” ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ।

“ਵੇਖੋ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਖੀਏ ?” ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਤਰਕ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ।

ਕਪਤਾਨ ਦੀ ਸੰਕੇਤ ਲਿਪੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸੀ, ਵੈਸੇ ਉਹ ਬਹੁਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ - ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਲਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

“ਕੀ ਕਪਤਾਨ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਮਿਲ਼ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰ ਤਕਨੀਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ?”
ਮੈਂ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ।

“ਮਾਫ਼ੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਲੂਈ । ਕਪਤਾਨ ਦੀ ਇਸ ਵਿੱਚ
ਕੋਈ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ,” ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਮਾਫ਼ੀ ਉਹ ਸ਼ਬਦ !

ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਚਮੜੇ ਦੀਆਂ ਖੁਰਦਰੀ ਪੱਟੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ।

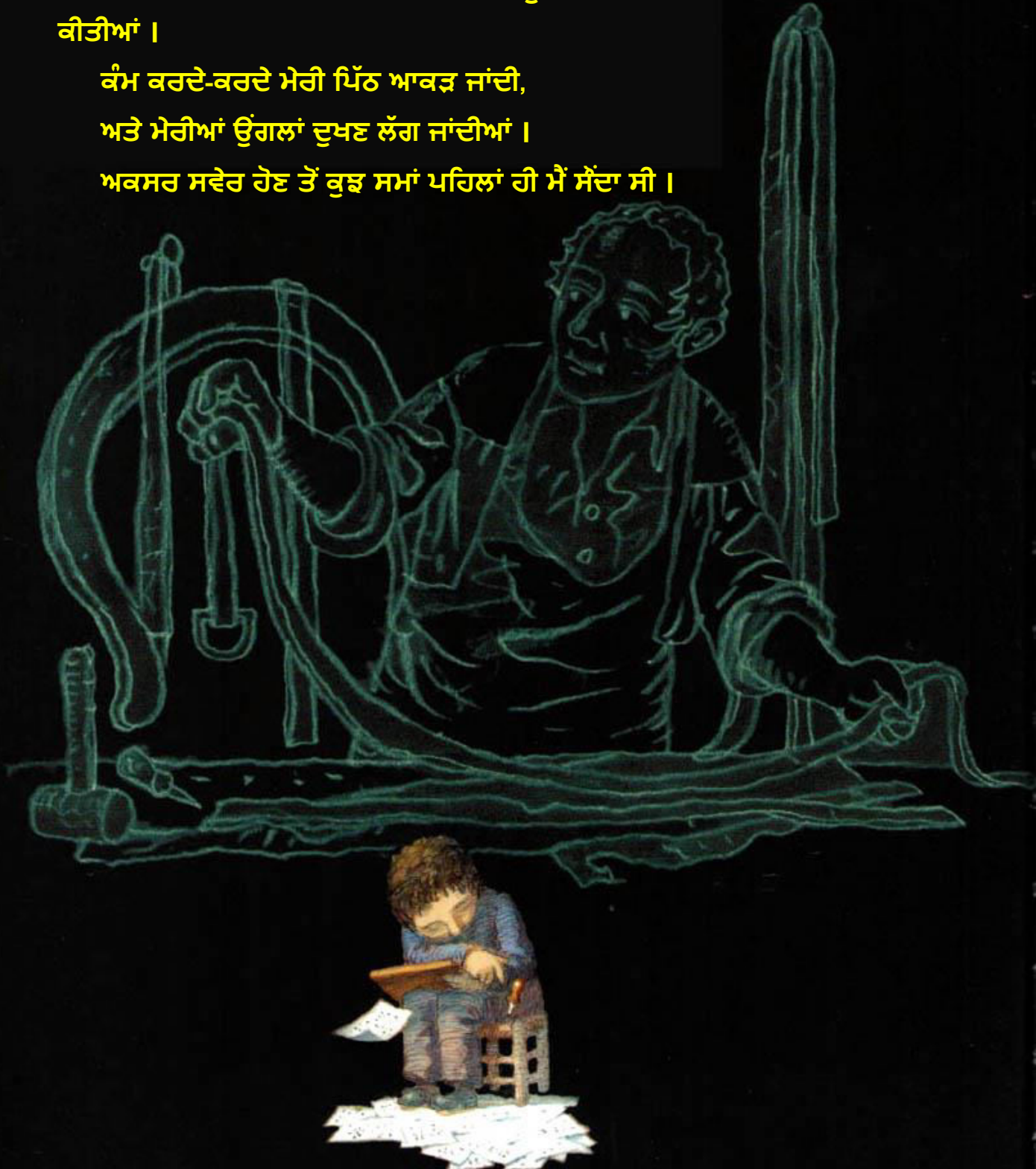
ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਲੇਟ 'ਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ
ਪੰਚ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਕਪਤਾਨ ਦੀ ਸੰਕੇਤ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ
ਕੀਤੀਆਂ ।

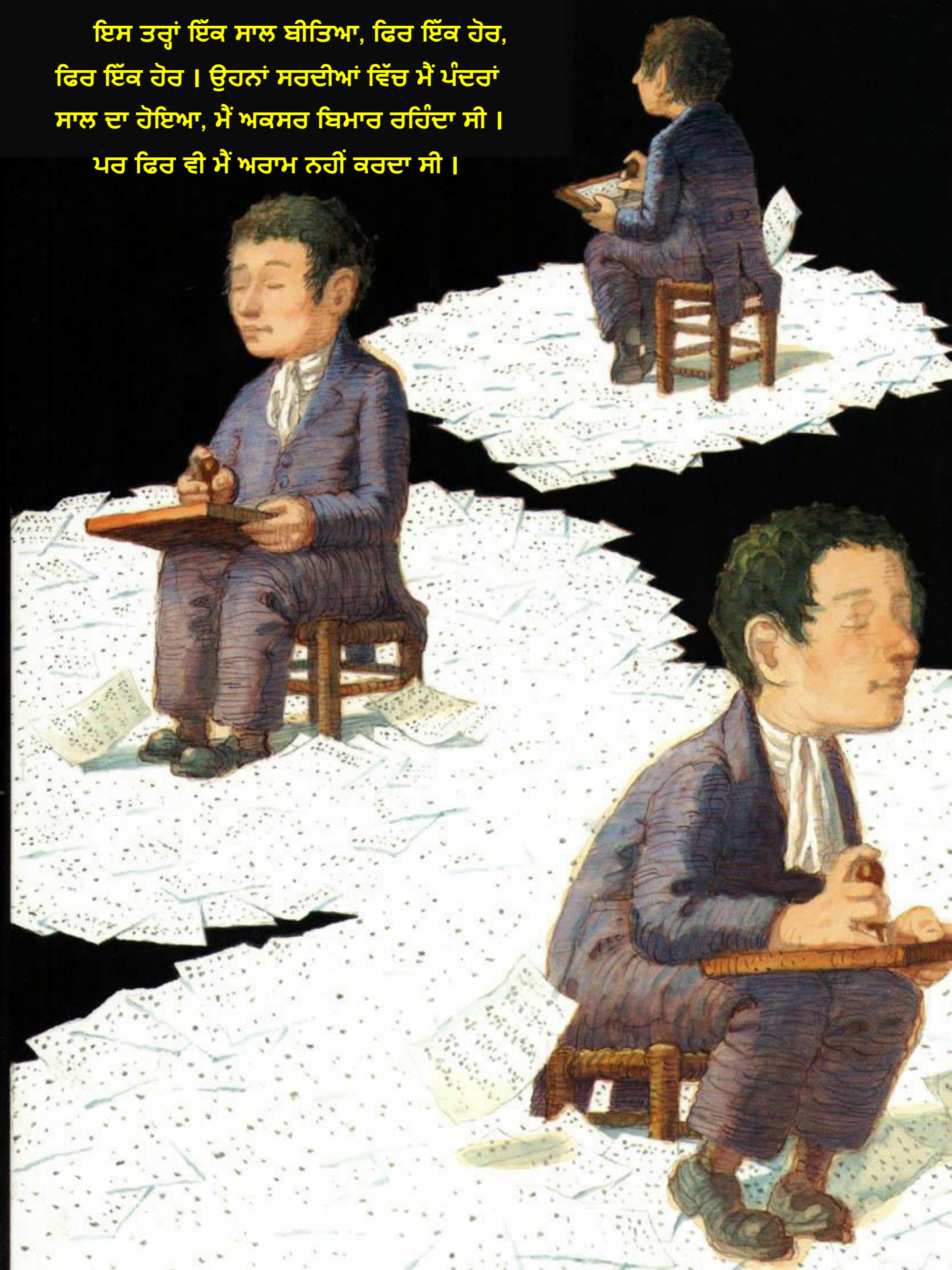
ਕੰਮ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ ਆਕੜ ਜਾਂਦੀ,

ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਦੁਖਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ।

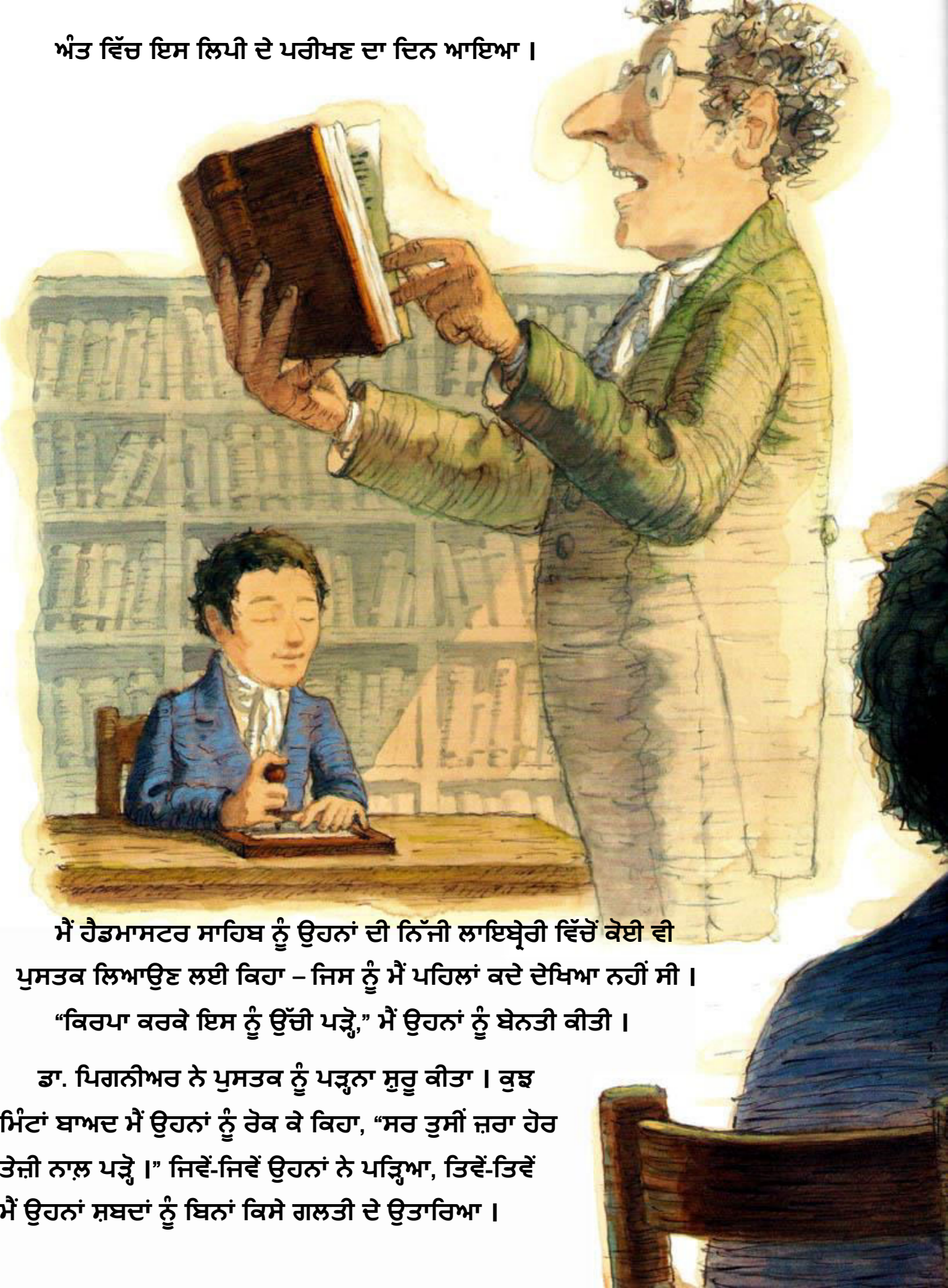
ਅਕਸਰ ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਸੌਂਦਾ ਸੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਬੀਤਿਆ, ਫਿਰ ਇੱਕ ਹੋਰ,
ਫਿਰ ਇੱਕ ਹੋਰ । ਉਹਨਾਂ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪੰਦਰਾਂ
ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ।
ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਅਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਿਪੀ ਦੇ ਪਰੀਖਣ ਦਾ ਦਿਨ ਆਇਆ ।

ਮੈਂ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ – ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

“ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹੋ,” ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ।

ਡਾ. ਪਿਗਨੀਅਰ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ । ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਸਰ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ ।” ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਤਿਵੇਂ-ਤਿਵੇਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗਲਤੀ ਦੇ ਉਤਾਰਿਆ ।

ਮੇਰੀ ਨਵੀਂ ਸੰਕੇਤ-ਲਿਪੀ ਕੇਵਲ ਛੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ।
ਉਸ ਵਿੱਚ 'ਡੇਮੀਨੇ' ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਸਨ ।
ਹਰੇਕ ਬਿੰਦੀ ਨਮੂਨਾ, ਵਰਨਮਾਲਾ ਦੇ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਲਈ ਸੀ ।
ਪੂਰਾ ਪਾਠ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾ. ਪਿਗਨੀਅਰ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਸਮਾਪਤ ।"

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪਲਟਿਆ ।
ਫਿਰ ਬਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਛੂਹ-ਛੂਹ ਕੇ, ਮੈਂ ਪੂਰੇ
ਪਾਠ ਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ।

"ਲੂਈ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ !" ਹੈਡਮਾਸਟਰ
ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ ਮਚਾਇਆ ।

ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਚਾਰੇ-ਪਾਸੇ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੇਲ ਗਈ ।

ਬਾਕੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਝਟਪਟ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾਇਆ ।

“ਇਹ ਵਿਧੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਰਲ ਹੈ !” “ ਅਤੇ ਓਨੀ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਵੀ !”

“ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।”

ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਵਿਧੀ ਨਾਲ਼ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆਈ – ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਬੇਕਾਰ ਚਮੜੇ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ।
ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਇੱਕ ਉਪਯੋਗੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

ਲੇਖਕ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ

ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੋਗੇ ? ਗੁਟੇਨਬਰਗ ? ਦਾ ਵਿੰਚੀ ? ਏਡੀਸਨ ? ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਐਲਗਜ਼ੈਂਡਰ ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈਲ, ਫਰੈਂਕਲਿਨ, ਮਾਰਕੋਨੀ, ਟੈਸਲਾ, ਕਾਰਵਰ, ਵ੍ਹਿਟਨੀ, ਹੋਪਰ - ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜੁੜਨਗੇ - ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਾਨਵ-ਜਾਤੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਸੀ ।

ਪਰ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਚਾਹੇ ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੋ, ਜਾਂ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ, ਲਿਫਟ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੋ, ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਲੂਈ ਬ੍ਰੈਲ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ ਮਹਾਨ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਅਧੂਰੇ ਵਿਚਾਰ (ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਉਪਯੋਗੀ ਸੰਕੇਤ ਲਿਪੀ) ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਸਦਾ ਲਈ ਬਦਲ ਗਈ ।

ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਬ੍ਰੈਲ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਜਵਾਨ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਵਜਨਿਕ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ, ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰੈਲ ਨੇ, ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਲਈ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਅਨੋਖੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਿਛਲੀ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੰਨੀ ਘੱਟ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਖੋਜ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ।

ਲੂਈ ਬ੍ਰੈਲ ਬਾਰੇ ਇਹ ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ , 1994 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਨੌਜਵਾਨ ਬ੍ਰੈਲ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਲੜੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ - ਮਹਾਨ ਸਫਲ : ਅੰਗਹੀਣਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨੀ । ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮਕਸਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋਈ । ਅੱਜ ਬ੍ਰੈਲ ਲਿਪੀ ਸਾਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ - ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਏਅਰਪੋਰਟ ਅਤੇ ਏਟੀਐਮ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਿੱਚ । ਫਿਰ ਮੈਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ - ਲੂਈ ਬ੍ਰੈਲ ਨੇ ਖੁਦ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ? ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਮੈਂ ਬ੍ਰੈਲ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਸ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਲੂਈ ਬ੍ਰੈਲ ਹੋਣ ਦਾ, ਮਤਲਬ ਕੀ ਸੀ ? ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਲੂਈ ਬ੍ਰੇਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ :

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਲੂਈ ਬ੍ਰੇਲ ਦਾ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰ ਇੰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਿਉਂ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ: ਹੇਲੇਨ ਕੇਲਰ ਨੇ ਬ੍ਰੇਲ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਗੁਟੇਨਬਰਗ (ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਦਾ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਟੇਨਬਰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਸਿੱਖਦੇ ਸਨ। ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਦੀ ਖੋਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋਈਆਂ – ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੀ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਬ੍ਰੇਲ ਦੀ ਖੋਜ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬ੍ਰੇਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਰੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਬ੍ਰੇਲ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਬ੍ਰੇਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਖਾਈ, ਕੀ ਉਹ ਅਸਧਾਰਨ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ: ਜੀ ਹਾਂ, ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਸਧਾਰਨ ਸੀ, 1800 ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਤਾਂ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਨੇਤਰਹੀਣ, ਗੂੰਗੇ ਅਤੇ ਅੰਗਹੀਣ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਘੁਮੰਤਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੱਚਣਾ-ਗਾਉਣਾ, ਸਰਕਸ ਦੇ ਕਰਤਬ ਜਾਂ ਫਿਰ ਭੀਖ ਮੰਗਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਲੂਈ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭਵਿੱਖ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬ੍ਰੇਲ ਨੇ ਬ੍ਰੇਲ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਕੀ-ਕੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ?

ਉੱਤਰ: ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰੇਲ ਨੇ ਕਪਤਾਨ ਚਾਰਲਸ ਬਾਰਬੀਅਰ ਦੀ ਸੰਕੇਤ ਲਿਪੀ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਪਰ ਲੂਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸੁੱਧ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਪਤਾਨ ਦੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ, 1829 ਵਿੱਚ, ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਬ੍ਰੇਲ ਨੇ ਡਾ. ਐਂਡਰੇ ਪਿਗਨੀਅਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਆਪਣੀ ਵਿਧੀ ਵਿਖਾਈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਬ੍ਰੇਲ ਨੇ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਲਿਖੀ: ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ, ਬਿੰਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਆਮ ਗੀਤ ਲਿਖਣ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਕੀਤਾ। ਬ੍ਰੇਲ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿਧੀ ਡਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ, ਲਗਪਗ ਉਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਦੇ ਬ੍ਰੇਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਦੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

ਉੱਤਰ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਰਾਯਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਫਾਰ ਬਲਾਈਂਡ ਯੂਥ ਨੇ ਬ੍ਰੇਲ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰੇਲ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ 1854 ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਤਦ ਤਕ ਬ੍ਰੇਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੇ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਰਸਮੀ ਅਮਲ ਕੁਝ ਹੌਲੇ-ਹੌਲੇ ਹੋਇਆ ਪਰ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰੇਲ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ 1932 ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਬ੍ਰੇਲ ਨੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤਾ ?

ਉੱਤਰ: ਸੰਗੀਤ, ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰੇਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਲੂਈ ਨੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਐਲਗਜ਼ੈਂਡਰ ਫੋਰਨੀਅਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ 'ਰੈਪੀਗ੍ਰਾਫੀ' ਬਣਾਈ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਡੈਕਾਪੁਆਇੰਟ' ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਨੇਤਰਹੀਣ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਅਤੇ ਮਕੈਨਿਕ ਪੀਅਰ ਫੋਕੋਲਟ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬ੍ਰੇਲ ਨੇ 'ਰੈਪੀਗ੍ਰਾਫੀ' ਲਈ ਇੱਕ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਵਰਗੀ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਇਸੇ ਮਸ਼ੀਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 'ਡਾਟ-ਮੈਟ੍ਰੀਕਸ' ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਬਣੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਬ੍ਰੇਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਰੋਲ ਰਿਹਾ ?

ਉੱਤਰ: ਲੂਈ ਨੇ ਸੋਲੇ ਅਤੇ ਆਰਗਨ ਵਰਗੇ ਸੰਗੀਤਕ ਸਾਜ਼ ਵਜਾਉਣੇ ਸਿੱਖੇ। ਆਰਗਨ ਵਜਾਉਣਾ ਉਸ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਤੇ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਰਚਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਗਨ ਵਜਾਇਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੋਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਿਆਨੇ 'ਟਿਊਨ' ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸੰਗੀਤ ਨੇਤਰਹੀਣ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਪੇਸ਼ਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੂਈ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਬ੍ਰੇਲ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗੀਤ-ਲਿਪੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਫੈਲੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਲੂਈ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿੱਦਿਆ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਕੀਤਾ ?

ਉੱਤਰ: ਆਪਣੀ ਵਿੱਦਿਆ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੂਈ ਬ੍ਰੇਲ ਰਾਯਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਫਾਰ ਬਲਾਈਂਡ ਯੂਥ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣ ਗਿਆ, 1833 ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਵਿਆਕਰਨ, ਭੂਗੋਲ ਅਤੇ ਗਣਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਪੜ੍ਹਾਏ। ਤਪਦਿਕ (ਟੀ.ਬੀ.) ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਰਾਮ ਲਈ ਇਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, 43 ਸਾਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ (Coupvray) ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਫਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੌਤ ਦੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਬਾਅਦ 1952 ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਪੈਂਥੇਓਨ (Panthéon) ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪੈਂਥੇਓਨ ਉਹ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਫਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਡਿਜੀਟਲ ਯੁਗ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬ੍ਰੇਲ-ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ?

ਉੱਤਰ: ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਨੇਤਰਹੀਣ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਉਪਕਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ, ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਨ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਦ ਬਲਾਈਂਡ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਦ ਬਲਾਈਂਡ ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਲਾਈਬਰੇਰੀ ਸਰਵਿਸ ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਹੀਣਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਨ ਹਨ - ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਬ੍ਰੇਲ ਨੋਟ ਟੇਕਰ ਜੋ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਲੇਟ ਅਤੇ ਸਟਾਇਲਸ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਹਨ। ਬ੍ਰੇਲ ਡਿਸਪਲੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਜੋ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਕ੍ਰੀਨ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ, ਬ੍ਰੇਲ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਿਜੀਟਲ ਲਾਈਬਰੇਰੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕ ਬ੍ਰੇਲ ਅਤੇ ਆਡੀਓ ਪੁਸਤਕਾਂ/ ਰਸਾਲੇ ਉਧਾਰ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਮਾਰਟਫੋਨ ਅਤੇ ਟੈਬਲੇਟ ਲਿਖਿਤ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰੇਲ ਜਾਂ ਆਡੀਓ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਲੂਈ ਬੋਲ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੇਤਰਹੀਣ
ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਤਦ ਲੂਈ ਨੇ ਇੱਕ
ਲਿਪੀ ਦਾ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਛੁਹ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ
ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਅੱਖਰ ਉਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬਿੰਦੀਆਂ
ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ
ਉਹ ਛੁਹ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ.....

